

Prof. zw. dr hab. Andrzej Chodubski

Uniwersytet Gdański

Ocena

rozprawy doktorskiej mgra Arkadiusza Krawcewicza

**pt. Polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej,
cz. 1 i 2, ss. 835**

W rozpoznawaniu współczesnej rzeczywistości międzynarodowej, z punktu widzenia nauk o polityce ważne ogniwo stanowi: Europa Środkowo-Wschodnia oraz procesy jej transformacji ustrojowej, w tym tzw. orientacja pro-europejska; stereotypy narodów i państw oraz ich zmienność; dylematy ustrojowe w sytuacji ujawniania się nowych instytucji politycznych i partyjnych generujących transformację Europy i Rosji od lat 90. XX w.; demokratyzacja rzeczywistości politycznej, powodowana m.in. urzeczywistnianiem praw człowieka, integracji europejskiej. W tej sytuacji temat rozprawy sytuuje się wśród standardów światowych we współczesnych naukach społecznych.

W jej *Wstępie* dostarcza się starannie zaprezentowanej wiedzy metodologicznej i metodycznej o przestrzeni rozpoznawania polskiej polityki wschodniej oraz ujawnianie się jej w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej (1989-2015). Wskazuje się, że polityka wschodnia ma ciągle istotne znaczenie, o czym świadczą m.in. debaty i dyskusje ekspertów dotyczące sposobu jej prowadzenia oraz stosunku do Federacji Rosyjskiej jako głównego aktora Europy Środkowo-Wschodniej. Podkreśla się, że realizacja polityki wschodniej jest powiązana w dużym stopniu z kształtem relacji Rzeczypospolitej Polskiej z państwami należącymi do Unii Europejskiej i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego.

Wskazuje się, że za rozpoznawaniem tego problemu przekonuje kilka przesłanek. Pierwszą jest brak analiz badawczych dotyczących koncepcji polityki wschodniej okresu III RP. Istotne w tym względzie są dyskusje naukowe na temat kształtu polskiej polityki

17
wschodniej. A też istotnym wyzwaniem jest próba określenia nowej przestrzeni geopolitycznej Polski po rozpadzie Związku Radzieckiego i jej przystąpieniu do NATO i UE. Nośne są też dyskusje medialne, zwłaszcza w sytuacji przemian politycznych i konfliktów zbrojnych ujawniających się w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Politykę wschodnią w istotnej mierze generują wyzwania budowy bezpieczeństwa energetycznego. Postrzeganie tej polityki prezentują w swych koncepcjach różne partie polityczne.

Jako główny cel poznawczy w rozprawie określono ukazanie koncepcji polityki wschodniej, jakie formułowały partie polityczne w polskim parlamencie po 1989 r. Przedmiotem badań stała się treść dokumentów powstałych w latach 1989-2015 w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej, wytworzonych przez reprezentację liczącą co najmniej trzech posłów, jako że co najmniej trzech posłów tworzy koło poselskie (zgodnie z Regulaminem Sejmu RP).

W analizie poznawczej uwzględniono koncepcje polskiej polityki wschodniej wobec: Federacji Rosyjskiej, Republiki Białoruś, Republiki Litewskiej, Ukrainy oraz państw biorących udział w programie Partnerstwa Wschodniego (m.in. wobec Gruzji, Armenii, Azerbejdżanu, Mołdawii).

Hipotezy badawcze w rozprawie określono jako: a) odbudowa polityki mocarstwowej przez Federację Rosyjską miała wpływ na koncepcje formułowane przez polskie partie polityczne w odniesieniu do polityki wschodniej, b) geneza partii politycznych miała wpływ na koncepcje formułowane w zakresie polityki wschodniej.

W prezentacji problemu poznawczego przyjęto wyzwanie udzielenia odpowiedzi na pytania: a) jakie partie polityczne odnosiły się do relacji z ZSRR oraz państwami powstałymi po jego dekompozycji?, b) jakie znaczenie dla polityki wschodniej przypisywały partie polityczne integracji europejskiej?, c) jakie koncepcje formułowały partie polityczne w odniesieniu do niepodległości *wschodnich narodów*, polityki władz w Moskwie (w okresie ZSRR i po jego rozpadzie) wobec regionu Europy Środkowo-Wschodniej oraz aspiracji państw tego regionu dla członkostwa w NATO?, d) jakie koncepcje formułowały partie polityczne w odniesieniu do demokracji i umacniania praw człowieka?

We *Wstępie* wskazuje się na metody i techniki badawcze zastosowane w rozpoznawaniu problemu, m.in. metody: genetyczno-historyczną, instytucjonalno-prawną, komparatystyczną. Za istotne techniki badawcze uznano analizy: treści oraz tekstu w dyskursie medialnym. Czytelnie wskazano też stan badań oraz materiały źródłowe przydatne do rozpoznawania problemu.

Przekonywująco zarysowano w rozprawie układ prezentowanych kwestii poznawczych. Jego strukturę stanowi sześć rozdziałów zatytułowanych kolejno: I Zagadnienia terminologiczne. Geneza polityki zagranicznej w III Rzeczypospolitej Polskiej (1. Wyjaśnienie podstawowych pojęć, 2. Polityka wschodnia, 3. Główne kierunki polityki zagranicznej), II Partie polityczne w III Rzeczypospolitej Polskiej (1. Rozwój partii politycznych, 2. Typologia partii politycznych, 3. Główne wyznaczniki programowe partii politycznych), III. Stosunki międzynarodowe i polityka historyczna w koncepcjach polityki wschodniej (1. Relacje polityczne między państwami, 2. Polityka historyczna), IV Gospodarka i integracja europejska w koncepcjach polityki wschodniej (1. Gospodarka, 2. Integracja europejska), V. Bezpieczeństwo w koncepcjach polityki wschodniej (1. Niepodległość państw, 2. NATO, 3. Konflikty zbrojne), VI Demokracja i prawa człowieka w koncepcjach polityki wschodniej (1. Demokracja, 2. Polska mniejszość narodowa, 3. Prawa człowieka). Jest to logiczny i spójny układ treści. Słusznie prezentację problemu rozpoczyna się od wyjaśnienia podstawowych pojęć, a w tym zdefiniowania *polityki wschodniej* oraz usytuowania jej w polskiej polityce zagranicznej. Następnie scharakteryzowano partie polityczne jako podmiot generujący politykę wschodnią – główną przestrzeń badawczą. W ślad za tym wpisuje się politykę wschodnią w przestrzeni stosunków międzynarodowych i polityki historycznej. W części analitycznej prezentuje się nośne politologicznie zagadnienia: gospodarki i integracji europejskiej, bezpieczeństwa, demokracji i praw człowieka. Ten układ treści w pełni koresponduje z tematem określonym w tytule rozprawy.

W rozdziale pierwszym rozprawy wyjaśniono takie pojęcia i kategorie, jak: koncepcja polityczna, partia polityczna, ugrupowanie polityczne, III Rzeczypospolita Polska, polityka zagraniczna. Wskazuje się w prezentacji problemu na kwestie dyskusyjne oraz różne sposoby ich definiowania. Starannie osadza się prezentowane kwestie w literaturze przedmiotu. Wskazując na istotę polityki wschodniej zauważa się, że jest to pojęcie wzbudzające wiele emocji i jest trudne w definiowaniu. Aczkolwiek zauważa się, że jest ona częścią polityki zagranicznej prowadzonej wobec wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej Polskiej. Podkreśla się przy tym, że specyficzne uwarunkowania kierunku polityki zagranicznej decydują o doborze konkretnych narzędzi i środków jej realizacji. Polska polityka wschodnia jest przedmiotem sporów politycznych od pokoleń, co można ujmować jako różne koncepcje jej recepcji. W okresie po II wojnie światowej istotne miejsce zajmowała na łamach paryskiej „Kultury”. Publicyści na jej łamach pojęcie to odnosili do Białorusi, Litwy i Ukrainy. Obecnie stosuje się je nawet do państw powstałych po dekompozycji Związku Radzieckiego (s. 25). W procesie dziejowym polska myśl polityczna odnosząca się do polityki wschodnie była

119

również różnie definiowana. Wskazuje się w prezentacji problemu, m.in. na myśl Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego oraz wielu innych ludzi polityki i życia publicznego.

Z dużą starannością, systematycznie ukazano w wykładzie główne kierunki polskiej polityki zagranicznej. Prezentację problemu osadzono w starannie wykorzystanych materiałach źródłowych i literaturze przedmiotu. Podkreśla się, że główne kierunki polskiej polityki zagranicznej determinowały pośrednio charakter polityki wschodniej.

Usystematyzowanej wiedzy deskryptywnej i eksplanacyjnej dostarczono w rozdziale drugim, poświęconym funkcjonowaniu partii politycznych w III RP. Syntetycznie nakreślono obraz i cele poszczególnych partii politycznych funkcjonujących od 1989 r., podkreślając przy tym najistotniejsze zmiany ujawniające się w ich programach *w czasie*. Z dużą starannością poznawczą zaprezentowano typologię partii politycznych. Podkreślając przy tym, że w literaturze politologicznej występuje wiele typologii partii politycznych, w których stosuje się różne kwalifikacje. Zwraca się uwagę na typologię rodzin partii politycznych według kryterium programowego. Zjawisko ilustruje się obrazem partii politycznych obecnych w Sejmie RP w latach 1989-2015, liczących co najmniej trzech posłów. Wskazuje się nurty: a) socjaldemokratyczny i lewicowo-socjalistyczny, b) liberalny, c) agrarny, d) chadecki, e) konserwatywny, f) niepodległościowy, g) narodowy, h) inne nurty partyjne (i partie niestandardowe).

Z dużą starannością poznawczą prezentuje się wyróżniki programowe partii politycznych. Podkreśla się, że program jest jednym z elementów współtworzących tożsamość partii politycznej i stanowi sformalizowane wyrażenie kierunków i celów partii politycznej, odnoszących się do przebudowy realiów społecznych, gospodarczych i politycznych. Program transmituje ideologię partii na płaszczyznę praktyki politycznej, co pozwala zastosować go do aktualnych problemów społecznych i politycznych. Zyskuje na znaczeniu w okresie kampanii wyborczych, kiedy partie w procesie rywalizacji walczą o zdobycie poparcia elektoratu głosującego na podstawie treści zawartych w programie (s. 133). Prezentowane kwestie są osadzone w starannie zgromadzonych materiałach źródłowych i literaturze przedmiotu.

Z uznaniem należy odnieść się do ukazania stosunków międzynarodowych i polityki historycznej w koncepcjach polityki wschodniej. Czytelnie określono tu wyzwania poznawcze. Dostarczono usystematyzowanej wiedzy deskryptywnej i eksplanacyjnej oraz egzemplifikacyjnej wyrażającej się w przywoływaniu wypowiedzi wielu polityków życia partyjnego i parlamentarnego, różnych opcji ideowo-politycznych. Tabelaicznie zaprezentowano tu koncepcje i postulaty partii politycznych dotyczące relacji politycznych

między państwami w odniesieniu do polskiej polityki wschodniej (s. 292-301). Jest to interesujące syntetyczne ujęcie zagadnienia poznawczego.

Nośne jest zaprezentowanie problemu z punktu widzenia polityki historycznej, która jest postrzeganiem rzeczywistości kulturowej w przestrzeni politycznej, jak też w analizie naukowo-badawczej. Na wysoką ocenę zasługują tu wskazane zagadnienia, jak i ich naświetlenie poznawcze. Interesujące jest wskazanie tabelaryczne koncepcji i postulatów politycznych dotyczących kwestii historycznych w odniesieniu do polskiej polityki wschodniej (s. 342-345).

Analitycznie prezentuje się w koncepcjach polityki wschodniej kwestie gospodarki i integracji europejskiej. Z punktu widzenia współczesnych przemian cywilizacyjnych są to jedne z najistotniejszych sił zmieniających oblicze współczesnego świata, Europy, a w tym poszczególnych państw oraz relacje między nimi. Zauważa się, że gospodarka jest siłą generującą życie społeczno-polityczne, bezpieczeństwo narodów i państw. We współczesnym świecie z dużą siłą ujawnia się ich dążenie do zdobywania jak najwyższego jej rozwoju. Ona bowiem decyduje o pozycji państw i narodów na arenie międzynarodowej. W prezentowanym wykładzie wskazuje się cele strategiczne i taktyczne poszczególnych partii politycznych w zakresie wyzwań rozwoju gospodarczego, w tym w przestrzeni polityki wschodniej. Problem prezentuje się z dużą starannością, dokumentującą strategię i taktykę partii politycznych. Ukazywane ogniwa tej przestrzeni kulturowej i poznawczej starannie osadza się w materiałach źródłowych i literaturze przedmiotu. Syntetyczny ogląd problemu zaprezentowano w ujęciu tabelarycznym (s. 406-410). Jest to interesujące ogniwo rozpoznawania komparatystycznego zjawiska.

Z dużą starannością zarysowano istotę polityki wschodniej z punktu widzenia urzeczywistniania założeń integracji europejskiej. Podobnie z dużą starannością obok prezentacji analitycznej zaprezentowano istotę problemu syntetycznie w formie tabeli, w której wskazuje się koncepcje i postulaty partii politycznych dotyczące integracji europejskiej w odniesieniu do polityki wschodniej (s. 450-454).

Nośną kwestią poznawczą w analizie poznawczej jest idea bezpieczeństwa w koncepcjach polityki wschodniej. Jest to jedno z najważniejszych wyzwań w budowie globalnego społeczeństwa obywatelskiego, jak i w przestrzeni europejskiej. Wagę problemu od lat 90. XX w. wiązano z przemianami politycznymi wynikającymi z dekompozycji Związku Radzieckiego oraz narastaniem aspiracji niepodległościowych narodów na obszarze poradzieckim. Polska wyrażała poparcie dla dążeń niepodległościowych wschodnich narodów i utworzenia przez nie własnych państw. Jednocześnie zwracano uwagę na możliwość groźby

1721

słumienia niepodległościowych ich aspiracji przez władze w Moskwie. Zwracano przy tym uwagę na tendencje mocarstwowe Federacji Rosyjskiej mającej arsenał atomowy oraz przeżywała trudności związane z wdrażaniem reguł wolnego rynku i demokracji.

W wykładzie dostarcza się starannie usystematyzowanej wiedzy wyrażanej przez poszczególne partie polityczne o obliczach: socjaldemokratycznym, lewicowo-socjalistycznym, liberalnym, agrarnym, chadeckim, konserwatywnym, niepodległościowym, narodowym oraz innych nurtach politycznych, jak np., Samoobrona RP. W polu uwagi analitycznej znalazły się zagadnienia takie, jak: dekompozycja ZSRR sprzyjająca aspiracjom niepodległościowym narodów radzieckich, poparcie dla niepodległości i państwowości narodów radzieckich/poradzieckich; likwidacja RWPG i Układu Warszawskiego jako forum umacniających radziecką dominację; nowe państwa powstające w wyniku dekompozycji ZSRR mające prawo do niepodległości i powinny były ukierunkować swoją politykę zagraniczną na integrację z regionem Europy Zachodniej, co umocniłoby ich niezależność od władz w Moskwie; brak przynależności Rzeczypospolitej Polskiej i państw poradzieckich do zbiorowego systemu bezpieczeństwa wpływał ujemnie na niepodległość; wyjazd jednostek Armii Radzieckiej z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; sprzeciw wobec tworzenia w byłych bazach radzieckich spółek polsko-rosyjskich o charakterze eksterytorialnym (s. 517-523).

Istotne miejsce poświęcono w prezentacji bezpieczeństwa europejskiego Partnerstwu dla Pokoju będącemu instrumentem NATO. Wskazano stanowiska i opinie partii politycznych i ich polityków w sprawie przynależności Polski do NATO, a w tym na problem zagrożenia militarnego, relacji polsko-rosyjskich. Koncepcje i postulaty partii politycznych dotyczące kwestii NATO w odniesieniu do polityki wschodniej ukazano syntetycznie w ujęciu tabelarycznym (s. 562-567). Jest to starannie wykonane komparatystyczne zadanie poznawcze.

Kolejną istotną część poznania komparatystycznego stanowią konflikty zbrojne prezentowane w programach polskich partii politycznych. W ujęciu tabelarycznym zwraca się uwagę m.in. na działania zbrojne w Republice Czecheńskiej, w Górskim Karabachu, Gruzji, Ukrainie (w tym przekazanie polskiego uzbrojenia dla Ukrainy zaatakowanej przez rosyjskie siły zbrojne, niewysłanie polskich żołnierzy w celu pomocy Ukrainie, zaatakowanej przez Federację Rosyjską, zmarginalizowanie RP na arenie międzynarodowej na temat konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy).

Szczególną nośność w analizie poznawczej ma ukazanie problemów demokracji i praw człowieka w koncepcjach polityki wschodniej, prezentowanej przez poszczególne

polskie partie polityczne w podziale na różne ich nurty. Zauważa się, że według wielu partii politycznych istnienie demokratycznych państw na wschód od polskiej granicy i dobre relacje z nimi umacniały status Rzeczypospolitej Polskiej w Europie. A też zauważa się, że Federacja Rosyjska nie była zainteresowana korzystaniem z polskich doświadczeń demokratyzacji życia publicznego (s. 599).

Wskazano też, że prodemokratyczne przemiany polityczne w ZSRR były zgodne z polskim interesem narodowym. Obok bogatej warstwy deskryptywnej i eksplanacyjnej na dużą uwagę zasługuje tabelaryczne ujęcie komparatystyczne dotyczące urzeczywistniania demokracji w programach partii politycznych (s. 647-653).

Na uznanie zasługuje w rozprawie ukazanie problemu polskiej mniejszości narodowej. W programach partii politycznych ujawniało się stanowisko o potrzebie rozwijania kontaktów z Polakami zamieszkałymi w państwach regionu Europy Środkowo-Wschodniej, w tym za pośrednictwem organizacji pozarządowych oraz związków wyznaniowych. Złożoną kwestią w programach partii politycznych stał się problem masowej repatriacji Polaków, zwłaszcza z państw Azji Centralnej. Mimo wielu złożonych kwestii dotyczących mniejszości narodowej polskiej powszechnie było stanowisko, że państwo zobowiązane jest do wspierania polskiej mniejszości narodowej na Wschodzie w celu utrzymania przez nią tożsamości. W prezentacji problemu przywołuje się wypowiedzi na ten temat wielu powszechnie rozpoznawanych polityków, kreujących obraz życia publicznego. Nierzadko przy tym wskazywano na brak strategii współpracy z polską mniejszością na Wschodzie. Zwraca się w prezentacji problemu na specyficzne stanowiska polityczne, jak np. ideę osiedlania w Obwodzie Kaliningradzkim Polaków wywiezionych podczas II wojny światowej w głąb ZSRR (s. 677), czy też aby sprowadzić do Rzeczypospolitej etnicznych Polaków z Republiki Białoruś i Ukrainy, którzy mogliby wypełnić braki siły roboczej na polskim rynku pracy (s. 704). W tabelarycznym ujęciu systematyzującym koncepcje i postulaty partii politycznych dotyczące polskiej mniejszości narodowej w odniesieniu do polskiej polityki wschodniej wskazuje się na tle porównawczym najważniejsze ich ogniwa (z. 717-724). Jest to starannie wykonane zadanie badawcze.

Podobnie z dużą starannością zaprezentowano problem postrzegania praw człowieka oraz stosunek do niego polskich partii politycznych. Wskazuje się tu na aktywność polskich polityków w dziele obrony osób więzionych za przekonania i działalność opozycyjną w przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej. W ujęciu tabelarycznym wskazano najistotniejsze koncepcje i postulaty partii politycznych dotyczące praw człowieka w odniesieniu do polskiej polityki wschodniej (s. 753-756).

W *Zakończeniu* w refleksyjnym oglądzie ukazują się koncepcje polityki wschodniej formułowane przez partie polityczne obecne w parlamencie w latach 1989-2015, oraz na miejsce w programach, deklaracjach, oświadczeniach i stanowiskach (w wypowiedziach członków partii politycznych na forum Sejmu RP oraz z publikacjach prasowych). W nawiązaniu do pytań badawczych postawionych we *Wstępie* wskazuje się na stopień ich rozpoznania, obrazując realizację polskiej polityki wschodniej. Odwołując się do hipotez badawczych wskazuje się, że potwierdzone zostały one w analitycznym rozpoznaniu problemu (s. 766). Aczkolwiek wskazuje się też, że nie potwierdziła się w pełni hipoteza, iż geneza partii politycznych miała wpływ na koncepcje formułowane w zakresie polityki wschodniej (s. 767). Przekonywająco wskazano w tej części rozprawy myśli uogólniające, tj. stosunek poszczególnych grup partii politycznych do polityki Federacji Rosyjskiej. Integralną część rozprawy stanowi jej streszczenie w językach polskim i angielskim. Wskazuje się w nich na założenia metodologiczne i metodyczne. Jest to czytelnie wykonane zadanie poznawcze.

Starannie wykonano w rozprawie zestawienie bibliograficzne (s. 789-836). Wskazano w nim grupy materiałów źródłowych: I. Archiwalia (1. Źródła niepublikowane, 2. Źródła publikowane – akty prawne, stenogramy, materiały partyjne i teksty źródłowe), II. Słowniki i encyklopedie, III. Opracowania zwarte (w grupie tej mimo wskazania różnych tytułów, odczuwa się niedosyt nieodnotowania wielu istotnych do rozpoznania problemu tytułów, jak np. Z. Bauman, *Europa niedokończona przygoda* (2005), *Białoruś trudna droga do demokracji*, red. M. Iwanow (2005), M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju* (2005), H. Głogowska, *Stosunki polsko-białoruskie w XX w.* (2012), K. Grünberg, B. Sprengel, *Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku* (2005), IV. Artykuły naukowe i materiały konferencyjne, V. Czasopisma (lepiej zapisać tu: Artykuły czasopiśmiennicze), VI. Strony internetowe. W wykazie tym stosunkowo mało jest tytułów metodologiczno-metodycznych. Z punktu widzenia prezentacji naukowej problemu ważne są jego ramy teoretyczne, jako że pierwszeństwo w przestrzeni naukowej zajmują ujęcia teoretyczne przed powołaniem deskryptywnym. W tej sytuacji faktografia i jej usystematyzowanie sytuuje prezentację problemu w wymiarze przewodnikowym, leksykonowym.

W refleksji najogólniej, oceniając rozprawę mgra Arkadiusza Krawcewicza należy stwierdzić, że jest ona oryginalnym osiągnięciem naukowo-badawczym. Jej pozytywne ogniwa zawierają się przede wszystkim w: 1. Sformułowaniu nośnego problemu badawczego – polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej, 2.

Właściwym odczytaniu i zaprezentowaniu koncepcji polskiej polityki wschodniej, 3. Wskazaniu w koncepcji polityki wschodniej istotnych z punktu widzenia współczesnym przemian kulturowo-cywilizacyjnych kwestii poznawczych, tj. gospodarki, integracji europejskiej, bezpieczeństwa, demokracji, praw człowieka, 4. Wskazaniu w ujęciu komparatystycznym (w tym w ujęciu tabelarycznym) koncepcji i postulatów partii politycznych, 5. Wykorzystaniu starannie zgromadzonych materiałów oraz wybranej literatury przedmiotu.

Wskazując słabsze ogniwa, zwłaszcza w wymiarze redakcyjnym zauważa się: 1. Nieprzestrzeganie zasady zapisu chronologicznego wskazywanych materiałów źródłowych i opracowań (np. przypisy: 6,10,16,30,35), 2. Przywoływanie w wykładzie nazwisk autorów definicji, opinii. Ujawnia się przy pytanie – dlaczego te, a nie inne nazwiska, w sytuacji, że dane kwestie są przedmiotem uwagi wielu autorów (np. s. 13 – Krzysztof Łabędź, Ryszard Zięba, Max Weber). Wymienieni w wykładzie autorzy zwykle są też wskazywani w przypisach, 3. Tzw. *grzecznościowe* przywoływanie nazwisk autorów opracowań, które nierzadko są *przyczynkami* do badań, a pomija się znaczące opracowania monograficzne innych autorów, co też odnosi się do literatury przedmiotu z *przestrzeni poprawności politycznej*.

Mimo że rozprawa jest bogatą w wiedzę deskryptywną, i tym objętość stronicową to w jej recepcji ujawnia się potrzeba sporządzenia indeksu osobowego, a też wskazania krótkich not biograficznych ludzi życia publicznego.

Biorąc powyższe pod uwagę nośność problemu poznawczego, dostarczoną wiedzę deskryptywną i eksplanacyjną, sporządzenie aparatu naukowego z przekonaniem stwierdzam, że praca mgra Arkadiusza Krawcewicz spełnia wymogi rozprawy doktorskiej z zakresu nauk społecznych. Zasluguje na opublikowanie książkowe. W tej sytuacji wnoszę o dalsze procedowanie procesu przewodu doktorskiego.

Gdańsk, w październiku 2016 r.

UNIwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych
Andrzej Chodubski
Prof. zw. dr hab. Andrzej Chodubski

